

Ս Ի Ո Ն

ԺԶ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1942

ՅՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ

ԹԻԻ 7-8

ԽՍԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՀՈԳԵԿԱՆ ԱՆԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅ ՍՓԻՒՌՔԷՆ ՆԵՐՍ

«Հայ Սփիւռքը երկու պատերազմներու միջեւ» խմբագրականներով, «Սիոն» մատնանշած էր արդէն կարգ մը առաքինութեանց միջերջին հիւժուամբ մեր ընկերային, կրօնական, բարոյական և ընտանեկան մարզերէն ներս. հոս կ'ուզենք այդ բոլորին արդիւնքն ու պատճառը եզոզ մեծ իրականութեան՝ հուզեկան անիշխանութեան մասին ընել կարգ մը ակտանշումներ, «Հայ Սփիւռքի» ակտաւորիլ սկսած կեանքէն ներս:

Անշուշտ ազէտը որ զարկաւ մեր ժողովուրդը, որուն ճարակ եղանք ազգովին, աննման՝ մարդկային տարեգրութեանց մէջ, իր տեսակովն ու ծաւալովը, իր տեղը ունի այս կործանումին մէջ: Ապրիլ դարեր լաւադոյն օրերու յոյսով, ապրիլ ի ղին զոհողութիւններու, զալ հասնիլ քսաներորդ դարը, և անոր արդիւնաւորած քաղաքակրթութեան սեմին վրայ մորթուիլ, բնաջինջ ըլլալ ի տես արդարութեան մոլենետիկ մեծ ժողովուրդներու, երևոյթ մըն է որուն հետ դժուար է հաշտուիլ, առանց ատելու մարդկութիւնը իր բոլոր քաղաքակրթութեամբ:

Այժմ՝ հալածական ու պանդուխտ, կը շարունակենք մեր կեանքը: Մոռացութիւնը չէ անշուշտ որ հանդիստ պիտի բերէր մեր բեկուած և կոզոպտուած հոգուն:

Առաջին անգամը չէ սակայն որ մեր կեանքը առարկայ կ'ըլլայ արիւնոտ այս քանդումներուն. մեր հայրենիքը դարերով ռազմադաշտ է եղած, մեզի վիճակելով սարսափ, տեղահանութիւն, կոտորած և փախուստ: Սակայն ամէն ժամանակներէ աւելի այսօր՝ ապրուած սարսուռները կը քնան անկշիւ, և անցեալի թերութիւնները կը մեծնան աւելի ծանր հետեանքներով: Հոգեկան այս ահաւոր թշուառութեան եւ անիշխանութեան դիմաց կանգնած ենք մտամոյր որ անթիւ: Կրկնելով պատմաբանին խօսքը՝ «Տեսանեմք կենդանին և զգիտունս անձանց մերոց» (Դաւրիթեցին): Կան լալկաններ որոնց կարծիքով մեր պատմական ճակատագիրը այս է եղած և պարտի ըլլալ: Պիլատոսներ՝ որոնք միայն

իրենց անպարտութեան մասին կը մտածեն, և քննադատներ՝ որոնք իրենց աչքին գերանը երբեք չուզեցին տեսնել, մարդկութեան ու ազգային մեծ սպասին մէջ: Մեծ աղէտէն ի վեր, քաղաքական ու ընկերային գետններու վրայ մեր միակ զործը եղաւ զիրար ամբաստանել ու պախարակել, կրօնական ու բարոյական մարգերու մէջ քարոզ կարգալ ու ճառել: Չզգացինք մեր միակութիւնը մեր դիակներուն հետ, և անօգուտ ու անիմաստ աղաղակեցինք, առանց զգալու որ աղաղակը վայել չէ սգաւորին. չկրցինք ունենալ այն վսեմ լուսթիւնը որ մեծ ու վիրաւոր ժողովուրդներուն է յատուկ: Աւելի լայնցաւ մեր վէրքը, աւելի մեծցան մեր հոգեկան ու ներքին տարածայնութիւնները, խորթացնելով մեր հոգիները իրարու դէմ, օտարացնելով զմեզ մեր պաշտածներէն, որովհետեւ ժամանակն ու իր չարիքները ստիպեցին որ մենք այրենք մեր պաշտածները:

Արուեստական մահացումները շատ են փորձուած մեր վրայ, բայց ազգերը իրենց թուական առաւելութեան շնորհիւ չէ որ կ'ապրին. կայ հոգեկան ոյժ մը, զոր վերլուծել դժուար է, որուն մէջ կը միանան կը նոյնանան լեզու, կրօն, աւանդութիւն, ցեղային ընդունակութիւններ, քաղաքակրթական ձեւաւորումներ. ոյժը որ իր կենդանութեանը մէջ միևնոյն կը պահէ ազգին անհատները՝ որքան ալ անոնք ցրուած ըլլան, և անրկնքելի կը դարձնէ զանոնք որքան ալ անոնք սակաւթիւ գտնուին: Ոյժ մը որ կը գտնուի ոչ միայն ուրախութեան և ցնծութեան օրերուն, այլ մահաւանդ մեծ աղէտներու և ազգային սուգի օրերու մէջ: Այդ հոգեկան ոյժն է որ կ'ապրեցնէ ազգերը: Եւ եթէ արուեստական մահ փորձուի այդ նկարագրով զինուած ժողովուրդի մը վրայ, պիտի չյաշտոյն զայն մեռցնել: Ո՞վ կրցաւ ճառագայթը կտրել:

Բայց ժողովուրդներու կեանքին մէջ երբեմն ալ կը պատահին շրջաններ ուր ամէն բան վերիվայր կը յեղաշրջուի, ամէն կարգ կը խանգարուի, իր գոյութիւնն իսկ կը դատապարտուի փճացումի, և ինք չկրնար զգալ, չկրնար ըմբռնել թէ հասած է իր մահուան օրը, թէ ինք պիտի մեռնի: Կարելի չէ երեւակայել աւելի տխուր դժբախտութիւն մը քան այդ անզգածութիւնը, անգիտակցութիւնը վերահաս մահուան, որ իսկական փճացումն է ազգին, սպառած ըլլալով այդ ազգին ամբողջութիւնը կազմող հոգեկան ոյժը, ստեղծագործող ընդունակութիւնները. այդ վիճակին մէջ ան կը դաւէ ինքզինքին. բնական մահն է այս ժողովուրդներու, ոչինչ կրնայ զայն արգիլել: Կարծեմ թէ երեմիական չենք ընել, եթէ հաւաստենք թէ մենք կ'ապրինք օրեր, իրենց տխուր ախտանիշերու հանգէսով, որոնք անյոյս ըլլալու աստիճան կը տրամեցնեն մեր ազգային գիտակցութիւնը սփիւռքի այս ստուերաշխարհներու մէջ:

Առաջին ու զլխաւոր պատճառը այս բոլորին՝ որ մենք յարգ չենք ընծայել մեր սրբազան աւանդութեանց և հայրերու խրատին: Ամէն սերունդ առաքելական յաւակնութիւններով ասպարէզ կուզայ, կարծելով թէ իր ձեռքին մէջ ունի ամբողջ ճշմարտութիւնը:

Հին իսրայէլը, որուն զոյութեան կռիւը շատ նման եղած է մերինին, բախտորոշ վայրկեաններուն, սրտաթունդ խանդավառութեամբ միշտ կապուած մնաց իր աւանդութեան, իր կրօնին, ինքզինքին, իր հայրերու աստրծոյն: Յաւելին մէջ կ'եղբայրանան ժողովուրդները: Մեր դժբախտութեան մեծագոյն պատճառներէն մին ալ այն է որ մենք տակաւ կ'արհամարհենք մեր աւանդութիւնը,

որ ուրիշ բան չէ բայց եթէ այն նմանութիւնը որ իւրաքանչիւր հայու հոգեկան անցեալն է: Պէտք է ջանալ այս նմանութեան մտածումին և զիտակցութեան մէջ կանչել հայը: Մեր յեղափոխութիւնը ոտնահարեց այդ աւանդութիւնը, քանդելով մեր ժողովուրդի գոյութեան մէջ իր միութիւնը: Աւանդութենէ զուրկ ժողովուրդներ՝ խզուած իրենց անցեալէն և անով պայմանաւոր բոլոր հոգեկան կապերէն, բռնաներ են միայն, զուրկ այն պահօններէն (*record*), որոնք փառաբերը կը կազմեն ժողովուրդի մը քաղաքակրթական ընդունակութիւններուն:

Երկրորդ ու զլխաւոր պատճառներէն մին մեր հոգիներու անաբեխին, կ'ածանցի մեր պետականութենէ զուրկ ըլլալու հանգամանքէն: Ժողովուրդները կը կառավարուին ու կը դաստիարակուին երկաթեայ օրէնքներով, այսինքն պետական օրէնսդրութեամբ: Դարերով մեր ժողովուրդին պակսեցաւ այդ վարչաձևը: Եթէ գերութեան ժանդը կրծեց ներքնապէս անոր հոգին, քաղաքական կեանքէ զուրկ ապրելու դժբախտութիւնը արգելք եղած է որ մարդուն իր միտքն ու տրամադրութիւնները, քաղաքակրթ ներդաշնակութեամբ: Զանգուածները կարկառներու կը նմանին, զանոնք յղկելու և շէնքի մը մէջ հանելու համար կըթանք է հարկաւոր, պետական դրութիւնները, անհատները այդ գործին առաջնորդող, և հոգեկան *սիսիալին* մը ստեղծող կարևորագոյն ազգականներ են: Դաւաւոր մեր գերութիւնը զմեզ տողորած է հոգեկան այդ անաբեխով, որուն արդիւնքը տեսանք երբ գերութեան շղթաները հազիւ թուլցած, մեզի առիթ տրուեցաւ ինքնուրոյն ապրելու:

Անցանք արագ այս անիշխանութիւնը բնորոշող ազգականներու արտահանումին մէջ: Դասական ողբն էր անիկա դոր ա՛լ յողմած ենք լսելէ: Աչք նետենք մեր ընկերային բազմատեսակ արտայայտութեանց: Բոլորին խորը, մեր հոգիներու իրարու հանդէպ անընտել կարծրացումն է, տարրանջատումը՝ եթէ կը ներուի այս բացատրութիւնը: Մեր վաճառատանց վարթամ սեղաններու ետին, մեր խանութներուն տրտում խոնաւութեան ներսը, մեր կազմակերպութեանց մռայլ լքումներն ի վար, հոյնիսկ մեր ժամերուն դարաւոր խորհրդաւորութեանցը ծոցը՝ մէկ ու տիրական է այս առանձնութիւնը, անհաղորդութիւնը, ազգային աւելին դէմ մեր կարծրապինդ անընկալչութիւնը: Ահա թէ ինչու կիսադարեան ծառայութեամբ սպասաւորներ մենք կը պահենք խորունկ լքումի մէջ: Ահա թէ ինչու երէկի տղան ինքնիրեն իրաւունք կուտայ նուիրապետութիւնը ոչ միայն անզիտելու այլ և արհամարհելու: Ահա թէ ինչու մեր պապերուն ժառանգութիւնը կ'աթանցենք մեր հոգեկան անարժէքութեան չափանիշերով, երբ կը թողունք մեզի իրաւունքներ ստեղծելով հոն՝ ուր մեր լռութիւնը և մեր կուրանքը սզալու միայն արածնած էին մեզի մեր ֆիզիքական ինչպէս իմացական անկանդնելի պակասները:

Բայց այս տողերը հակառակ իրենց մռայլ շեշտին, յուսահատութեան պատգամ մը չեն սակայն: Քանի՜ քանի անգամներ այս ժողովուրդը և իր ամենէն հզօր խորհուրդը՝ Եկեղեցին, ընդոտներ են մահուան ոյժերը, և հասեր այս օրերուն: Ասկէ վերջ անիշխանութեան ոյժերէն նուաճուելն էր որ պիտի կազմէր այս ժողովուրդին պատմութեան ամենէն անքաւելի ոճիրը:

Այդ ոճիրը պէտք չէ որ գործենք:

ԽՄԲ.